

Ko se povuće u sebe Ne treba da se iznenadi ako tamo nikog ne nađe.

cu, neće imati više smisla od onog prvog mrtvaca» (27). Drugim rečima, ne smejemo se mi zato što nismo mrtvi. Naprotiv, smejemo se zato što jesmo mrtvi, zato što smo, smejući se, sam mrtvac — naime, osoba koja nije IPSE, koja nije »sama po sebi«. Bez sumnje onaj drugi pada, onaj drugi umire, ne mi lično. Ali ni taj drugi ne umire lično, ospstvenom smrću i ta nas činjenica neizmerno i beskrajno oduševljava. Zaražen zato što više NIJE, ekstatično opšteći sa »zagrobnim svetom bice«, mrtvac nam prenosi komunikaciju, »posredno nam prenosi bice«. Taj princip je u »Odlomcima o smehu« ovako izražen: »Zaraža (...) je zarazna« (V, 391). Tonući van samog sebe, mrtvac nas vrtoglavu povlači za sobom i mi, konačno, JESMO — drugi: JESMO, a u stvari nismo, živi a u stvari mrtvi, nasmejani jer već jesmo mrtvi. Nasmejani jer JESMO.

Biće se, dakle, nije nalazilo NIGDE. Nije bilo ni u meni, ni u drugome. Bilo je — »bilo«, jer već više nije — u našem kratkotrajnom susretu, kada smo se stopili jedan sa drugim. Citiram poslednji odlomak Batajevih, sklikzak poput kore od banane kao i većina njegovih tekstova: »Ovo stapanje unosi u mene (radi se o »stapanju« smehom, kada »život teče od jednog ka drugom sa vilinskim osećajem razaranja«), ovo stapanje unosi u mene neko drugo biće (unositi to drugo biće u mene kao MOJE, ali istovremeno i kao tude): s obzirom da je stapanje prelaz (suprotno od stanja), da bi se dogodilo zahteva raznorodnost« (V, 391). Potreban je, znači, onaj drugi da bi mi preneo smeh, taj za trenutak zaustavljeni, munjevit prelaz kada sam je onaj drugi — koji, ustvari, nisam.

Potreban je prolaznik koji pada. Biće je bilo prolaznik.

POST SCRIPTUM: Kako Bataja ozbiljno shvatiti? Sećam se da sam o tome raspravljao sa Denisom Holjeom (Denis Hollier), kome prijateljski posvećujem ovaj tekst (kao i kalifornijskom vinu koje nas je uveseljavalo te večeri). »Žnaš, rekao mi je Denis, kod Bataja volim onu njegovu čarlijevsku stranu*. Složio sam se smejući se.

1. Rimski i arapske brojke se odnose na broj toma i strane »Sabranih dela« Žorža Bataje (Georges Bataille) čiji je deseti tom Gallimard upravo objavio.

2. S. Freud (Freud), »Doseftka i njen odnos da podvesni«, fr. pr. Bonaparte i Nathan, Paris, Gallimard, 1969, str. 375

3. U vezi sa hipotezom da je smeh kod čoveka trag životinjskih tehniki zastrašivanja (to show teeth), vidi A.M. LUDOVICI, »The secret of laughter«, New York, The Viking Press, 1933, str. 69.

4. »Hegel, smrt i žrtva«, in Deucalion 5, Neuchatel, La Baconniere, 1955, str. 39.

5. Hobes (Hobbes), »Ljudska priroda«, Motesworth Edition of Works, t. IV, poglavje IX, paragraf 13: »Postoji ta strast bezimena; a znak joj je to krivljenje lica što ga smehom zovemo.«

6. »Erosove suze«, Paris, Paupert, 1981, str. XII

7. Bergson, »Smeh«, Paris, PUF, 1985, str. I 157.

8. »Erotizam«, Paris, Ed. de Minuit, str. 169—170.

9. Ž—P. Sartr (J—P. Sartre), »Novi mističar«, in Situations I, Paris, Gallimard, 1947, str. 170.

10. Hegel, »Fenomenologija duha«, fr. pr. Ipolit (Hippolyte), Paris, Aubier — Montaigne, t. I, str. 164.

11. »Književnost i zlo«, Paris, Gallimard, 1967, str. 8.

12. Kant, »Kritika praktičnog uma«, fr. pr. Picavet (Picavet), Paris, PUF, 1976, str. 119.

13. Bodler (Baudelaire), »Suština smeha«, in Variétés critiques, Paris, Grès, 1924, t. II, str. 100.

14. Hobs, op. cit., par. 13. (»Likovanje« je jedan od Batajevih termina za neprikosnovenost, v. na pr. V, 344)

15. Lamene (Lammennais), »Skice za jednu filozofiju«, Paris, 1940, t. III, knjiga IX, str. 370:

»Ko god da se smjeje drugome, veruje u tom trenutku da je nadmoćniji u onom pogledu koji je izazvao smeh, i smeh je pre svega izraz zadovoljstva zbog te stvarne ili umišljene nadmoći«; Stendal (Stendhal), »Rasin i Šekspir« (Racine et Shakespeare), pog. II »Smeh« (Stendal dodaje, kao što će to kasnije učiniti i Bejin, da onome kome se smejemo treba prethodno ukazati izvesno poštovanje); Bodler, op. cit., str. 99: »Smeh potiče od ideje o sopstvenoj nadmoći. Ideja paklena koliko mi jedna druga;«

16. Kant, »Kritika moći sudjenja«, fr. pr. Filonenko (Philonenko), str. 87—89: »Uzvišen nazivamo ono što je apsolutno veliko. (...) Prethodna definicija se može formulisati na sledeći način: »Uzvišeno je ono u poređenju sa čim je sve ostalo malo.«

17. Cijeli psihološkoj verziji nalazimo kod L. Jekelsa, »O psihologiji komedije«, Imago, 1926, bd. XII, str. 328 sq.: »Analiza nekoliko klasičnih komedija dala je iznenadujući rezultat: u njoj dominira mehanizam inverzije (Umkehrung): osećanje krivice koje u tragediji muči sina, u komediji se prebacuje na oca: otac je krvac«. Bataj je izgleda znao za ovu hipotezu (možda pre sredstvom Adriena Borela?), jer je preuzeuo u knjizi »Heterološke scene« posvećenoj suprotnosti tragedija/komediji. Tako u »Sceni« VI kaže: »Predmet komedije je otac, a tragedije sin... Ili, 18. Lamene (Lammennais), op. cit., str. 371 (da li Bodler misli na Lamenea kada spominje »savršeno pravoverno pero« iz koga je »potekla ta čudna maksima«: »Dok se smjeje, Mudrac uvek drhti«, op. cit., str. 95?). Vidi takođe U. Eko (Eco), »Ima ruže«, Paris, Grasset, str. 139, 480—496, i S. Kofman, »Zašto se smejemo?«, Paris, Galilée, 1986, str. 114, p. 15. Paskal (Pascal) se, naprotiv, citirajući Avgustina (Augustin), Jeremiju (Jerôme) i Tertulijena (Tertullien) u 11. Provincijalki, bori ka hrisčanski smeh: »Siguran sam, oci, da su ovi sveti primeri dovoljan dokaz da nije suprotno ponašanju svetaca da se smjeju ljudskim greškama i zabludama.«

19. Bodler, op. cit., str. 104.

20. Ibid.

21. Kant, op. cit., str. 159 (izmenjeni prevod).

22. Söphenhauer (Schopenhauer), »Die Welt als Wille und Vorstellung«, bd. II, VIII, »Zur Theorie des Lacherlichen«; H. Spenser (Spencer), »Fiziologija smeha«, in »Essays«, t. II, London, 1901, str. 452: »Smeh prirodno nastaje samo kada se svest nesvesno prebaci sa velikih stvari na male — samo tada se javlja ono što možemo nazvati »nepriličnim padom«; T. Lips (Th. Lipp), »Komik und Humor«, Hamburg und Leipzig, 1898; Freud, op. cit., passim i naročito strane 202 i 224: »Smeh počinje kada odredena količina psihičke energije, prvo bitno upotrebljene za istraživanje određenih psihičkih puteva, postane potpuno beskorisna tako da se može slobodno ispraznit.« Dakle, po mojoj teoriji, kada se smejemo uslovni su takvi da se odredena količina psihičke energije, dotle korisćena za osvajanje, istraživanje, može slobodno ispraznit.«

23. Bergson je preveo: »Smeh potiče od očekivanja koje se iznenada rastače u ništavilo« (op. cit., str. 85).

24. Freud, op. cit., str. 376.

25. Bataj, II, 311 i 316: »Smeh je (...) specifičan oblik ljudske interakcije«; »Proces (smeh) je pre svega društvenog karaktera«. Bergson, op. cit., str. 5 i 15: »Na smeh je uvek smeh grupe«.

»Smeh treba da bude (...) neka vrsta društvenog gesta«. Freud, op. cit., str. 275: »Duhovitost (...) je najdruštvenija od svih psihičkih aktivnosti čiji je cilj pružanje zadovoljstva« (V. S. Kofman, op. cit., str. 144 sq.), koji tu »društvenost« smeha veoma pronicljivo povezuje sa fenomenima zaraze i hipnotičko-poistovetujućeg »saosećanja« koje je opisao Freud u delu »Psihologija masa i analiza Ja«).

26. »Hegel, smrt i žrtva«, art. cit., str. 33.

27. Ibid., str. 39.

S francuskog: Milanka Mikić

selinov smeh filip soler

Da bi se našao u senci smrti, gde se možemo samo diviti njegovom geniju, Selin je napisao remek-dela poput »Od zamka do zamka« i »Sever«, mnogo boljim, čini mi se, od »Putovanja nakraj noći« i »Smerti na kredit«, u kojima je njegova umetnost dostigla vrhunac (on sam je tumači na učeno-groteskan način u »Razgovoru sa profesorom Y«: ako piše, kaže, to je zato da bi druge načinio nečitljivim, to je »emotivan stil«, direktan, »kraul« koji nadilazi zamah). Istoriski košmar koji proživljavamo našao je u njemu svog jedinog tačnog hroničara. Da je imao mišljenja tako reći luda (i retroaktivno »neoprostiva«), očigledno je. Čak toliko očigledno da se može posumnjati da je ceo poduhvat namerno smisljen suviše upadljiv kako bi se sakrio tajni cilj: »Zamislite čoveka koji usaduje i gaji na svom licu bubuljice.« (Rembo). Na nesreću po njega, bio je darovit.

Selin se nije ustručavao da uznemirava paradoksima ekvivalentnim našem snu. Neočekivana korist njegovog glasa — koji se ne plasi obscenosti i samim tim je poništava — je da unapred pokriva apsurdom one megalomene koji su pokušavali, i pokušavaće, da nas zastraše. Prezirao je ljude, njihovi okrutnost, blutavost (čak i krvi koju prolivaju), Še njima i njihovim svetom »mehaničke onanije« je, u svakom slučaju, bio u nesporazumu. Oni, naravno, nisu ustuknuli. On još manje.

Otuda, kod njega, to pomalo mučno gaženje, to odbijanje svake dijalektike (nemoralno opravdavanje bez premca). Otud taj izazov bačen u lice prosečnoj, utešnoj inteligenciji, čije mišljenje hrani, praveći se da ga osporava, svaki zločin. Koja snaga da bi se odbacila ova inteligencija!

Onda kada se ne kaže da je podržavao jednu stranku protiv druge, njegove slike automatski postaju neumoljive. Bio je protiv svih koji su »oličenje« nečega, ili se da takve izdaju. Izvanredan demistifikator. Precizan lakrdijaš. Kliničar. Stručnjak. Nepristrasan. Niko nije bolje od njega popisao, sa najoholijom zlonamernešću, sve podmuklosti poze. Karikatura? Bez sumnje. Ali, šta mi sami postajemo, koga mi srećemo ako ne karikature? Kako ovde ne pomislit na čuveno: »Tik, tik, tik« i njemu u vremenu simetrično: »Words, words, words«.

Selinov smeh će i dalje služiti protiv mnogih mutivoda. On je tu, sinkopiranog srca, na čelu scene: ništa što se kreće, potvrđuje, zaustavlja, ništa mu ne izmiče. Nijedna bolest. Nijedna izraslina. Antibiotička proza koja, kao zmajevi iz bajki, brani vrata poezije.

Sigurno je da će ove knjige ostati, u jednoj budućnosti do koje mašta ne dopire, jedini duboki, preplašeni trag modernog užasa. Izolovan, iako manje kriv od drugih, danas ovenčanih ili na svom mestu (to se uvek može iskoristiti da bi se iskasapio pravi talent), Selin nije prestao da doziva istinu od koje ćemo svi umreti. Nije podlegao mlakim naredbama: odbio je da bude pseudo-moralan čovek čija je licemerna degradacija prestala da nas zabavlja. Možda je, uostalom, svesno ograničio duh da bi odvukao pažnju sa svoje sintakse. Njegov letimičan pogled je nepogrešiv, sa oštroumnošću kojom se buni protiv razuma. Izmislio je, na francuskom, nečuvenu ritmiku. Sitnica? Može mu se samo čestitati (kao i Artou i Džosu) na nesalomljivoj hrabrosti. Sažaljevajmo njegove imitatore.

Ružnoća ima jednu prednost u odnosu na lepotu:
trajnija je!